

ယူနန်း(၁) တ်းဒုးသုညါဘၣ်ယးတၢ်ယိထံသုညါအဂ့ၢ်, တၢ်ယိထံသုညါတၢ်အကျိၤကျဲပတီၢ်ဒီးအတၢ်ကိးဝီၤဩ

ပကစးထီၣ်မၤလိဝဲတၢ်မၤလိ(၁) - တ်းဒုးသုညါဘၣ်ယးတၢ်ယိထံသုညါအဂ့ၢ် - ယူနန်း(၁) - တၢ်ယိထံသုညါတၢ်အကျိၤကျဲပတီၢ်ဒီးအတၢ်ကိးဝီၤဩ

ယူနန်းအဝဲအံၤသံကွၢ်ဝဲတၢ်သံကွၢ်(၃)ထံၣ်ဒ်အမ့ၢ်ဝဲ - တၢ်လိၤယိထံသုညါစံးတၢ်န့ၣ်မ့ၢ်တၢ်မနုၤလဲၣ်? ပုၤလၢအမၤတၢ်ယိထံသုညါန့ၣ်မ့ၢ်မတၤသ့ၣ်တဖၣ်လဲၣ်? ဒီးဘၣ်မနုၤလၢတၢ်မၤဝဲတၢ်ယိထံသုညါလဲၣ်?

တၢ်မၤလိအဝဲအံၤန့ၣ်ကမၤစၢၤဒုးန့ၢ်ပၢၢ်န့ၢ်ဘၣ်ယးဒီးတၢ်ယိထံသုညါအသန့ၣ်, တၢ်ပၢ်ပနီၣ်ဝဲတၢ်ယိထံသုညါ, တၢ်ယိထံသုညါအတၢ်ကိးဝီၤဩမိၢ်ပုၤ ဒီးတၢ်ယိထံသုညါအကျိၤအကျဲအပတီၢ်သ့ၣ်တဖၣ်န့ၣ်လီၤ.

ပကစးထီၣ်ဝဲၣ်ပတၢ်သံကွၢ်အဆိကတၢ်တဖျါၣ်လၢအမ့ၢ်ဝဲတၢ်ယိထံသုညါစံးတၢ်န့ၣ်မ့ၢ်တၢ်မနုၤလဲၣ်?

တၢ်ယိထံသုညါစံးတၢ်န့ၣ်မ့ၢ်ဝဲကျိၤကျဲတခါလၢနကထာဖှိၣ်ဝဲ (data) တဖၣ် လၢနကဟ်ဖှိၣ်ဝဲဝဲထံနီၤဖးက့ၤအီၤလၢလီၤခံဒီးဟ့ၣ်ထီၣ် (information) လၢအဘၣ်တၢ်သ့ၣ်အီၤဒ်တၢ်အုၣ်ကီၤအသိးသ့ဝဲ လၢနကစံးဆါဝဲနတၢ်လီၤယိထံသုညါအတၢ်သံကွၢ်အဂီၢ်န့ၣ်လီၤ.

“Data” အခိပညီန့ၣ်မ့ၢ်ဝဲဒၣ်တၢ်ဂ့ၢ်တၢ်ကျိၤလၢအတဘျးစဲလိာ်အသးတဖၣ်လၢအတဲဖျါထီၣ်ဝဲတၢ်လၢအမၤအသးနီၢ်နီၢ်တနီၤ (မ့တမ့ၢ်) လၢအဟ့ၣ်ထီၣ်ဝဲတၢ်စံးဆါလၢတၢ်သံကွၢ်တခါအဂီၢ်န့ၣ်လီၤ. အဒိန့ၣ်နကမၤကွၢ်ပုၤတဖုဒီးမၤကွၢ်အဝဲသ့ၣ်တဂၤစုၣ်စုၣ် ဒ်သိးနကသ့ၣ်ညါဘၣ်အတၢ်ညၣ်ဂၢၢ်ယၢ်အိၣ်/တအိၣ်န့ၣ်လီၤ. တၢ်စံးဆါလၢနဒီးန့ၢ်ဘၣ်အီၤလၢပုၤတဂၤစုၣ်စုၣ်အဆိၣ် ဒ်အမ့ၢ်အတၢ်ညၣ်ဂၢၢ်ယၢ်အိၣ်/တအိၣ်န့ၣ်ကမ့ၢ်ဝဲ “Data” အက့အခိဖိတခါန့ၣ်လီၤ.

“Information” န့ၣ်မ့ၢ်ဝဲဒၣ်တၢ်ဂ့ၢ်တၢ်ကျိၤလၢနမၤန့ၢ်အီၤ ဝဲနဟ်ဖှိၣ်ဝဲ “Data” တဖၣ်ဒီးဝဲထံနီၤဖးအီၤဒ်သိးနကဒုးကဲထီၣ်တၢ်လၢအကဲဘျးကဲဖှိၣ်တမံၤမံၤလၢအတဲန့ၢ်ဘၣ်ယးဒီးဟီၣ်ခိၣ်ဖျါၣ်အဂ့ၢ်န့ၣ်လီၤ.

ပမ့ၢ်သ့ဝဲဒၣ်တၢ်ညၣ်ဂၢၢ်ယၢ်အံၤတၢ်အိၣ်တခါ, ဒ်သိးနကမၤန့ၢ်ဝဲပုၤအနီၢ်ဂံၢ်လၢအဘၣ်တၢ်ညၣ်ဂၢၢ်ယၢ်ခဲလၢအိၣ်ဝဲပုၤဂၤလဲၣ်အဂီၢ်န့ၣ် နဟ်ဖှိၣ်ဝဲပုၤတဂၤစုၣ်စုၣ်အတၢ်စံးဆါလၢအတၢ်ညၣ်ဂၢၢ်ယၢ်အိၣ်/တအိၣ်သ့ဝဲဒၣ်န့ၣ်လီၤ. အဒိန့ၣ်ပမၤကွၢ်ပုၤ(၁၁)ဂၤ ဒီးပမၤန့ၢ်တၢ်စံးဆါလၢပုၤ(၁၁)ဂၤအကျိၤ(၆)ဂၤန့ၣ်အတၢ်ညၣ်ဂၢၢ်ယၢ်အိၣ်(၅)ဂၤန့ၣ်အတၢ်ညၣ်ဂၢၢ်ယၢ်တအိၣ်ဘၣ်. တၢ်အစၢလၢပမၤန့ၢ်အီၤအဝဲအံၤန့ၣ်အဘျးအဖှိၣ်ကအိၣ်ဝဲဒၣ်လၢပုၤလၢအဟ့ၣ်မၤစၢၤကွၢ်ထွဲတၢ်အိၣ်ဆူၣ်အိၣ်ချ့သ့ၣ်တဖၣ်အဂီၢ် ဒ်သိးဒီးအဝဲသ့ၣ်ကတဲၣ်ကတီၤဝဲတၢ်ကူစါယါဘျါကသ့အဂီၢ်ဒီးကဘၣ်မၤဝဲတၢ်ဒိသဒေတၢ်ဆါအဂီၢ် လဲၣ်န့ၣ်လီၤ.

“Data” လၢနမၤန့ၢ်အီၤလၢအံၤသုညါန့ၢ်ဘၣ်ယးဒီးပုၤအတၢ်ညၣ်ဂၢၢ်ယၢ်အိၣ်/တအိၣ်ပုၤဂၤလဲၣ်န့ၣ် နဟ်ဖှိၣ်အီၤဒီး “Data” လၢအဂၤသ့ဝဲဒၣ်န့ၣ်လီၤ. အဒိန့ၣ်ဝဲနဟ်ဖှိၣ်ဝဲဒၣ်ပုၤလၢအတၢ်ညၣ်ဂၢၢ်ယၢ်အိၣ်/တအိၣ်ဘၣ်အ “Data” ဒီးပုၤတဂၤစုၣ်စုၣ်အဟံၣ်အယိအိၣ်တၢ်အလီၢ်အကျဲအ “Data” အခါန့ၣ်, နမၤန့ၢ်ဝဲဒၣ် “Information” လၢအဂၤဒ်အမ့ၢ်ဝဲဒၣ် တၢ်လီၤလၢပုၤဝဲလဲၣ်တကပၤလဲၣ်လၢတၢ်ညၣ်ဂၢၢ်ယၢ်အိၣ်အါကတၢ်န့ၣ်လီၤ.

လၢလီၤခံကတၢ်န့ၣ်, တၢ်အုၣ်ကီၤ “evidence” န့ၣ်မ့ၢ်ဝဲဝဲနသ့ဝဲတၢ်ဂ့ၢ်တၢ်ကျိၤ “Information” အဝဲန့ၣ်ဒ်သိးနကဆိၣ်ထွဲမၤစၢၤတၢ်မၤဝဲကျိၤတၢ်(မ့တမ့ၢ်)တၢ်ဟ့ၣ်ကူၣ်ဟ့ၣ်ဖးလၢအဘၣ်တၢ်ဟ့ၣ်ထီၣ်အီၤန့ၣ်လီၤ.

လၢအပူၤကွဲၣ်န့ၣ်န့ၣ်ဟူၣ်ဘၣ်တဲာ်ကတိၤလၢအမ့ၢ် “တၢ်အုၣ်ကိၤ” န့ၣ်လၢအဆၢအတီၢ်အခါဖဲလဲၣ်? ဘၣ်သ့ၣ်သ့ၣ်နကဆိကမိၣ်ထီၣ် “တၢ်အုၣ်ကိၤ” လၢတၢ်သ့ၣ်အိၣ်လၢတၢ်ထီၣ်ကွီၢ်ဘျီၣ်အဆၢကတီၢ်န့ၣ်လီၤ. မ့ၢ်တၢ်အိၣ်သးဒ်န့ၣ်တဖၣ်န့ၣ်, ဒ်သိးတၢ်ကဒုးန့ၣ်ဖျါထီၣ်တဲာ်ဂ့ၢ်တၢ်ကျိၤလၢအဘၣ်တၢ်ဟ့ၣ်ထီၣ်:ကတိၤဂ့ၢ်လိာ်အိၣ်န့ၣ်အမ့ၢ်အတီၢ်တမ့ၢ်အတီၢ်ဘၣ်ဒါ, ဝဲတၢ်တူၣ်

လိာ်အိၣ်သ့ၣ်တသ့န့ၣ်တၢ်သ့ၣ်ဒ်တၢ်ကတိၤမ့ၢ်တမ့ၢ်တၢ်ဖိတၢ်လံၤတခါခါဒ် “တၢ်အုၣ်ကိၤ” အသိးသ့ၣ်န့ၣ်လီၤ. မ့ၢ်တမ့ၢ်ဘၣ်တခါ ဘၣ်သ့ၣ်သ့ၣ်နကဆိကမိၣ်ထီၣ် “တၢ်အုၣ်ကိၤ” လၢတၢ်သ့ၣ်အိၣ်လၢတၢ်တိာ်ကျဲၤအတၢ်ဟံၣ်ဖျါ “project report” အပူၤန့ၣ်လီၤ. ဒ်သိးနကဟံၣ်ဖျါထီၣ်လၢတၢ်တိာ်ကျဲၤ (Project) လၢတၢ်မၤအိၣ်န့ၣ်ကဲထီၣ်လိာ်ထီၣ်အဂီၢ် နအိၣ်ဒီးတၢ်အုၣ်ကိၤမနုၤသ့ၣ်တဖၣ်လဲၣ်? လၢတၢ်အိၣ်သးဒ်အံၤအဂီၢ်န့ၣ်, နသ့ၣ်တၢ်အုၣ်အသး (Testimony) လၢအဘၣ်တၢ်ဟ့ၣ်ထီၣ်အိၣ်လၢပုၤလၢအဒီးန့ၣ်ဘၣ်တၢ်မၤစၢၤလၢနတၢ်တိာ်ကျဲၤအအိၣ်တဖၣ်, လိာ်ကဝီၤအဝဲန့ၣ်ပုၤဟံၣ်ထံအခိၣ်သ့ၣ်တၢ်လိာ်အတၢ်ဂီၤ လၢပုၤဒ်အိၣ်တချုးဒ်လၢတၢ်မၤဝဲတၢ်တိာ်ကျဲၤအဝဲန့ၣ်ဒီးပုၤတၢ်ဂီၤလၢတၢ်မၤဝဲတၢ်တိာ်ကျဲၤအဝဲန့ၣ်ဝံၤအလိာ်ခံ, ဒီးမ့ၢ်တမ့ၢ်ဘၣ်တခါန့ၣ်န့ၣ်သ့ၣ်တၢ်ကွဲၣ်လၢအဘၣ်ယးဒီးတၢ်ဆိတလဲလၢအဟဲအိၣ်ထီၣ်တဲာ်လိာ်ကဝီၤအဝဲန့ၣ်အပူၤတဖၣ် “တၢ်အုၣ်ကိၤ” အသိးသ့ၣ်ဒ်န့ၣ်လီၤ.

ဒ်သိးဒီးနကတဲဖျါထီၣ်ဒ်ဒ်လၢတၢ်ညၢၣ်ဂၢၢ်ယၢ်န့ၣ်မ့ၢ်ဒ်ဒ်တၢ်ဂ့ၢ်ကိတခါလၢနအိၣ်ဝဲအပူၤန့ၣ်, နသ့ၣ်ဒ်ပုၤလၢအအိၣ်ဒီးတၢ်ညၢၣ်ဂၢၢ်ယၢ်အနီၢ်ဂံၢ်ဟံၣ်ဖိၣ်ခဲလၢဒ် “တၢ်အုၣ်ကိၤ” အသိးသ့ၣ်န့ၣ်လီၤ. လၢနကုၤအိၣ်ထီၣ်တၢ်ဟ့ၣ်အါထီၣ်တၢ်သ့ၣ်ညါနၢၢ်ပၢၢ်အတၢ်တိာ်ကျဲၤအက့ၢ်ဂီၤ လၢအပညိၣ်ထဲလၢတၢ်လိာ်လၢဝဲပုၤလၢတၢ်ညၢၣ်ဂၢၢ်ယၢ်အိၣ်အါအလိာ်တဖၣ်စ့ၢ်ကိးအဂီၢ်, နသ့ၣ်တၢ်ဂ့ၢ်တၢ်ကျိၤ “information” လၢအဟံၣ်ဖျါဝဲတၢ်ညၢၣ်ဂၢၢ်ယၢ်အိၣ်အါကတၢ်လၢဝဲပုၤဖဲလဲၣ်တကပၤလဲၣ်ဒ်န “တၢ်အုၣ်ကိၤ” အသိးသ့ၣ်န့ၣ်လီၤ.

လၢတၢ်ကွဲၣ်ဖိၣ်ဖုၣ်အဂီၢ်, “Data” န့ၣ်မ့ၢ်ဝဲဒ်တၢ်စံးဆၢလိာ်ဆိတခါစုၣ်စုၣ် ဒ်အမ့ၢ်အိၣ်(မ့ၢ်တမ့ၢ်)တအိၣ်ဘၣ်အတၢ်စံးဆၢလၢအစံးဆၢဝဲတၢ်သံကွၢ်လၢအမ့ၢ်ပုၤတကၤအံၤအတၢ်ညၢၣ်ဂၢၢ်ယၢ်အိၣ်/တအိၣ်လဲၣ်န့ၣ်လီၤ. တၢ်လၢ “Information” န့ၣ်မ့ၢ်ဝဲတၢ်တခါဖဲန့ၣ်ပုၤတၢ်ဂ့ၢ်ထီၣ်(data) ဒ်သိးဒီးအကဒုးသ့ၣ်ညါနၢၢ်ပၢၢ်လၢအဘၣ်ယးဒီးတၢ်အသိတခါခါလၢဟီၣ်ခိၣ်ချါန့ၣ်လီၤ. အဒိန့ၣ်ပုၤလၢအအိၣ်ဒီးတၢ်ညၢၣ်ဂၢၢ်ယၢ်လၢဝဲပုၤအဝဲအံၤအပူၤအနီၢ်ဂံၢ်နီၣ်ဒုးအိၣ်ဆံးအါလဲၣ်, ဒီးမ့ၢ်တမ့ၢ်ဘၣ်တခါန့ၣ်တၢ်ညၢၣ်ဂၢၢ်ယၢ်အိၣ်အါကတၢ်လၢဝဲပုၤဖဲလဲၣ်တကပၤလဲၣ်န့ၣ်လီၤ. တၢ်အုၣ်ကိၤ “evidence” တခါန့ၣ်မ့ၢ်ဝဲန့ၣ်သ့ၣ် (data) မ့ၢ်တမ့ၢ်ဘၣ်န့ၣ် (information) ဒ်သိးကဆိၣ်ထွဲဒ်တၢ်အိၣ်သးတခါခါလၢတၢ်မၤဝဲကျဲၤတၢ်က့ၢ်အိၣ် (မ့ၢ်တမ့ၢ်) တၢ်ဂ့ၢ်ဖိၣ်ပုၤတခါန့ၣ်လီၤ.

ခဲအံၤန့ၣ်ဒိဖျါလၢနသ့ၣ်ညါဝဲတၢ်ကိးဝီၢ်ဩလၢအရံၣ်သ့ၣ်တဖၣ်အံၤလံအယိ ပကတဲသကိးဘၣ်ယးဒီးတၢ်ယိထံသ့ၣ်ညါအကျိၤအကျဲန့ၣ်လီၤ.

တၢ်ယိထံသ့ၣ်ညါအကျိၤအကျဲန့ၣ်ပနီၤဖးလိာ်အိၣ်ဆူတၢ်လဲၤတရံးအသးအကဝီၤတခါသ့ၣ်ဒ်န့ၣ်လီၤ. ဘၣ်မနုၤလၢပစံးလၢတၢ်အံၤမ့ၢ်ဝဲတၢ်လဲၤတရံးအသးအကဝီၤတခါလဲၣ်န့ၣ် ဒိဖျါလၢတၢ်ယိထံသ့ၣ်ညါအါဒ်တၢ်တက့ၢ်န့ၣ် ဟ့ၣ်ပုၤတၢ်စံးဆၢဒီးဒုးအိၣ်ထီၣ်တၢ်သံကွၢ်လၢအသိသ့ၣ်တဖၣ် ဒီးဘၣ်သ့ၣ်သ့ၣ်န့ၣ်နကစးထီၣ်တၢ်ယိထံသ့ၣ်ညါအတၢ်တိာ်ကျဲၤလၢအသိကဒီးတခါဒိဖျါလၢတၢ်သံကွၢ်အသိလၢအဟဲအိၣ်ထီၣ်တဲာ်လၢနမၤတၢ်ယိထံသ့ၣ်ညါလၢအမဲာ်ညါတဘျီန့ၣ်အယိလီၤ.

အဆိကတၢ်န့ၣ်, လၢတၢ်ယိထံသ့ၣ်ညါအဂီၢ်န့ၣ်န့ၣ်န့ၣ်သံကွၢ်တၢ်သံကွၢ်ဘၣ်ယးဒီးတၢ်လၢနအဲၣ်ဒီးသ့ၣ်ညါန့ၣ်လီၤ. နတၢ်သံကွၢ်န့ၣ်ညါန့ၣ်ဘၣ်ယးဝဲဒ်ဒီး “population” တခါလၢအမ့ၢ်ဝဲၣ်ပုၤအုၣ်အထၢလိာ်တၢ်လိာ်ဆဲးတဖုန့ၣ်လီၤ. ပုၤတဖုန့ၣ်ဘၣ်ထွဲဝဲၣ်ဒီးပုၤအိၣ်လၢလိာ်ကဝီၤတခါဒ်အမ့ၢ်ပုၤကိးဂၤဒဲးလၢအအိၣ်လၢထံကီၢ်တဘျီအပူၤ (မ့ၢ်တမ့ၢ်) ကီၢ်ရဲၣ်တဘျီအပူၤသ့ၣ်ဒ်န့ၣ်လီၤ. မ့ၢ်တမ့ၢ်ဘၣ်တခါ, နတၢ်သံကွၢ်န့ၣ်ဘၣ်ယးဝဲၣ်ပုၤအဖုၤ အမ့ၢ်ပုၤသးစၢ်ခဲလၢလၢအအိၣ်လၢဝဲတဖျါ

အပူ၊ ပူလှေအဆိပ်ဒီး(HIV)တတ်ဆါအယာ (မုတမု) ပူလှေအပတ်ဖိုင်မသကိးတတ်လတ်ဒုးသုထိုင်ဘဉ်ထိုင်ပိုင်မုနကံ
စိတ်ရဲတတ်ကျဲအတတ်မလိတဖဉ်စွာကိးသုဝဲန့လီ။

ဖဲနမတတ်ယိထံသုညါအခါန့၊ ညီန့န့နတလဲဒီးသံကွါဝဲတတ်သံကွါဆူပူကိးဂါဒဲးလှေအဆိပ်ဝဲလှေပူတဖုလှေကမာဝဲ
တတ်ယိထံသုညါအကျါဘဉ်။ လှေကသံကွါဒီးဝဲသကိးတတ်ဒီးပူကိးဂါဒဲးအဂီၢ်စွာကိး တမုလှေတတ်ဆါကတီၢ်ကအိဉ်ဘ
ဉ်။ နတတ်ယိထံသုညါအတတ်သံကွါစွာကိး ညီန့န့နကကီဝဲလှေတတ်ကစံးဆါအီၤ - အဒိ၊ ဒီဖျိလှေကလံၤဘဉ်အါဘဉ်သီ
(air

pollution) အယိန့ လှေဝါဒလှေအပူန့ တတ်ဘဉ်ဒီလှေအဆိပ်ထိုင်ဝဲလှေတတ်ဟးကသုဉ်ကသီဆုဉ်ထံဆုဉ်ကီၢ်အ
မုကျါဝဲကွါအဂီၢ်န့မုမန့သုဉ်တဖဉ်လဲဉ်? လှေတတ်န့အယိန့ လိဉ်ဝဲလှေကဘဉ်ဆိတလဲဝဲနတတ်သံကွါဆူတတ်မ
အကျါအကျဲပိညါ (methodology) လှေအလိတ်ဂါဝဲန့အလိတ်ခါန့လီ။ အီၤန့ ကိးမုလှေန့န့ထုပတ်ဖိုင်ဝဲ
တတ်ဂုတ်တတ်ကျါဘဉ်ယးဒီး လှေဝါမုလှေအပူန့ပူဟးကသုဉ်ကသီဟးဆုဉ်ကီၢ်အနီၢ်ဂံၢ် ဝဲကလံၤဘဉ်အါအပတီၢ်အိဉ်ဝဲဆံး
အါလဲဉ်န့သုဝဲန့လီ။ နသံကွါဝဲပူလှေအမတတ်လှေတတ်ဟးဆုဉ်ကီၢ်အတတ်ဖဲတတ်မ (tourism
industry) အပူသုဉ်တဖဉ်လှေ အဝဲသုဉ်ဟ်သုဉ်ဟ်သးဝဲတတ်လီၤဆိအိဉ်တခါခါသုဝဲစွာကိးန့လီ။ နသံကွါဝဲတတ်သံ
ကွါသုဉ်တဖဉ်အံၤခဲလှေန့ န့န့န့ဖျါဝဲတတ်ဂုတ်တတ်ကျါမန့သုဉ်တဖဉ်လှေအဒိဉ်ဒီးယုထိုင်န့အီၤအယိ တတ်အံၤခဲလှေန့မုစွာ
ကိးဝဲတတ်မအကျါအကျဲပိညါန့လီ။ တတ်သံကွါအီၤလှေအဒိဉ်ဒီးန့ဘဉ်အတတ်စံးဆါန့ နမုန့အတတ်စံးဆါဒီဖျိလှေန့သံ
ကွါဝဲတတ်သံကွါလှေအဆိးဒီးယိထံသုညါတဖဉ်သ့ လဲဉ်။

လှေပူတဖုအပူန့ ဒီဖျိလှေန့ဝဲသကိးတတ်ဒီးပူကိးဂါဒဲးတသုဘဉ်အယိ နဘဉ်ယုထုပူအနီၢ်ဂံၢ်အဒိ (sample) လှေ
အမုဝဲဒဉ် လှေပူဒီဖုအပူန့နဘဉ်ယုထုပူလီၤဝဲပူအနီၢ်ဂံၢ်န့လီ။ ဝဲတတ်ဂုတ်တတ်ကျါ (data) လှေထုပတ်အီၤန့
ကဘဉ်ဖဲဒဉ်လှေပူသုဉ်တဖဉ်န့အဆိဉ်န့လီ။ တတ်န့ဝဲအလိတ်ခဲန့ နဟ်ဖိုင်ဝဲတတ်ဂုတ်တတ်ကျါ (data) သုဉ်တဖဉ်န့
တပူ

ယိဒီးသံကွါလီၤနသး - လှေတတ်ဂုတ်တတ်ကျါ (data) အဝဲအံၤအပူန့ တတ်လှေမလိန့သုဘဉ်ယးဒီးပူအနီၢ်ဂံၢ်အဒိ
(sample) လှေသုအီၤန့မုမန့သုဉ်တဖဉ်လဲဉ်။ အဒိန့န့နတလဲဒီးပူအဂါ(၂၀)လှေအမုဝဲဒဉ်ဟီဉ်တတ်
(hotel) အကစာသုဉ်တဖဉ် ဒီးနသံကွါအဝဲသုဉ်ဘဉ်ယးဒီးဖဲလှေကလံၤသီဉ်ဂီၤဘဉ်အါ (air
pollution) နဒိဉ်အဆါကတီၢ်န့ ပူတမုလှေလှေအဝဲသုဉ်အဟီဉ်တတ်အပူန့အနီၢ်ဂံၢ်စုၤလီၤခါ။

လှေဟီဉ်တတ်အကစာအဂါ(၁၀၀)အကျါ နမုဝဲသကိးဘဉ်တတ်ထဲပူအဂါ(၂၀)ဘဉ်ဆဉ်သနကု နသံကွါလီၤနသးလှေတတ်
စံးဆါလှေယမန့အီၤလှေပူအဂါ(၂၀)အဆိဉ်န့ ငုးသုညါယမန့ဘဉ်ယးဒီးဟီဉ်တတ်အကစာခဲလှေလဲဉ်? ဒီးတတ်ဂုတ်တ
တ်ကျါ (information) လှေယမန့အီၤလှေဟီဉ်တတ်အကစာအဂါ(၂၀)အံၤအဆိဉ်န့ ယဟံးန့အီၤဒီးဆိကမိဉ်န့လှေ
(information) တဖဉ်အံၤဘဉ်သုဉ်သုဉ်န့အဘဉ်(မုတမု)ဘူးကဘဉ်စွာကိးဝဲဒဉ်လှေဟီဉ်တတ်အကစာလှေအဂါကိး
ဂါဒဲးအဂီၢ်န့သုခါ? ပလဲမုတုလှေတတ်ဟံးန့တတ်အဒိလှေတတ်မကွါအဂီၢ် (sampling) လှေအဆိဉ်လှေယူန့(၇)အပူ
မး ပကဘဉ်မာဝဲတတ်အဝဲန့န့လဲဉ်န့ပကတတ်ပိဉ်တဲသကိးအီၤန့လီ။

တတ်ဂုတ်တတ်ကျါ (information) လှေမန့အီၤလှေပူအနီၢ်ဂံၢ်အဒိ (sample) အဆိဉ်န့ နသုအီၤလှေပူဒီဖုအဂီၢ်
သု
န့တမုလှေန့ဝဲလှေတတ်အီၤကသုနီတဘျီဘဉ်။ ကျဲလှေအကမလိတ်တံၢ်ဒိဉ်ထိုင်ပူအဂီၢ်န့အိဉ်ဝဲ ဒီးပကတဲသကိးဘဉ်ယး
ဒီးကျဲအဝဲလှေယူန့(၇)အပူန့လီ။ နဲလဲဉ်ဂုၤဂုၤ လှေတတ်ယိထံသုညါအပူန့တတ်ကမဉ်ဒုကအိဉ်ဝဲထိဘိလီ။ လှေတ
၄

နှင့်အယီ တ်လဲကမူကမာ်အသးမ့အိ်ဘ်ဆ်သန့်က တဘ်တိနီတမံဘ်. ဘ်မနုအယီလဲန့် တ်လတ်ယီ ထံသ့ညါန့် မ့ဝဲတံနီပာ်တူလိ်ဘ်မနုလၢနကမာ်သ့ဝဲအဂီဒီးနဆးကျးစးဟ့ၣ်ထီၣ် (information) လၢအ ဘျးအိ်ဖိ်အိ် ဒီးလၢအဘ်တံသ့အိ်ဒ်တံအုၣ်ကီၤအသးသ့ဝဲ လၢတံကမၤဂ့ၤထီၣ်တံအဂီန့ၣ်န့ၣ်လီၤ.

ပုၤလၢအမၤတံယီထံသ့ညါန့ၣ်မ့တၢ်သ့တဖၣ်လဲန့ၣ်?

ခဲအံၤန့ၣ်ဒီဖျိလၢနနီပာ်ဝဲဘ်ဘ်ယးဒီးတံယီထံသ့ညါအကျိၤအကျဲတဆးတက့ၢ်လံအယီ, ပကတဲသကိးဘ်ယးဒီးမတၢ် သ့တဖၣ်လၢအမၤတံယီထံသ့ညါလဲန့ၣ်လီၤ.

ပုၤအါဒ်အါဂၤအါကလုာ်မၤဝဲတံယီထံသ့ညါလၢတံလီၤအါပုၤအါတီၤအဂီၢ်န့ၣ်လီၤ. ဘ်သ့ညါန့ၣ်န့ၣ်န့ၣ်နီၤနီၤနီၤနီၤဘျဲ ဘ်(မ့တမ့ၢ်) ဟံဖိ်မၤသကိးဘျဲဘ်တံလၢတံယီထံသ့ညါတံအကလုာ်အါမံၤအပူၤ လၢနတဟံသ့ၣ်ဟံသးလၢအမ့ၢ်ဝဲ တံယီထံသ့ညါဘ်န့ၣ် အိ်ဝဲသ့ၣ်နီၤလီၤ. ဝဲအံၤန့ၣ်ပကတၢ်ပိ်ဝဲသကိးဘ်ယးဒီးတံယီထံသ့ညါအကလုာ်(၃)မံၤ လၢ

ဘ်သ့ညါန့ၣ်န့ၣ်န့ၣ်န့ၣ်ဟံတံတံလံအံၤန့ၣ်လီၤ. တံယီထံသ့ညါအကလုာ်(၃)မံၤအံၤမ့ၢ်ဝဲ ကျဲသန့အတံယီထံသ့ညါ (policy research), တံယီထံသ့ညါလၢအဘ်ထွဲဒီးလံာ်လံာ်တံက့ၢ်ဘ်က့ၢ်သ့တကပၤ (academic research), ဒီးတံက့ၢ်ထွဲသမံသမိးအတံယီထံသ့ညါ (monitoring research) သ့တဖၣ်န့ၣ်လီၤ.

ပုၤလၢအမၤဝဲကျဲသန့အတံယီထံသ့ညါ (policy research) သ့တဖၣ်န့ၣ် အါတက့ၢ်မ့ၢ်ဝဲကမ့ၢ်သဘျဲကရၢ (NGO), ကမ့ၢ်အတံကရၢကရိလၢအဂၤသ့တဖၣ် ဒီးတံယီထံသ့ညါအတံကရၢကရိဒ်အမ့ၢ် “Think Tank” သ့တဖၣ်န့ၣ်လီၤ.

တံလၢကျဲသန့အတံယီထံသ့ညါန့ၣ် ကျးစးတဲဖျါထီၣ်ဝဲတံတမံမံၤလၢအဘ်ယးဒီးဟီၣ်ခိၣ်, ဒီးတံယီထံသ့ညါအံၤ ထါဖိ်ဝဲတံအုၣ်ကီၤ (evidence) သ့တဖၣ် လၢအဘ်တံသ့အိ်ဒ်လၢတံကဆိ်ထွဲဝဲကျဲသန့အတံလဲလိာ်အသး (မ့တမ့ၢ်) လုလၢအတံဆိတလဲအသး သိးဒီးတံကမၤဂ့ၤထီၣ်ဝဲဘ်တံဂီၢ်အဂီၢ်န့ၣ်လီၤ. အဒိန့ၣ် တံယီထံသ့ညါဘ်ယး ဒီးတံက့ၢ်ဘ်က့ၢ်သ့အကျဲသန့ကယုသ့ညါဝဲပုၤကိဖိဟးထီၣ်ကိအနီၣ်ဂံၢ်လၢခိခိၣ်သ့တဖၣ်အပူၤအိ်ဆးအါ လဲၣ်, ဒီးဘ်မနုလၢပုၤကိဖိသ့တဖၣ်ဟးထီၣ်ကိလဲၣ်, ဒ်သိးဒီးကဒးအိ်ထီၣ်ဝဲဘ်တံဆိတလဲလၢတံက့ၢ်ဘ်က့ၢ်သ့ အကျဲသန့အပူၤ ဒီးကဒိသဒဲပုၤကိဖိဟးထီၣ်ကိအဂီၢ်န့ၣ်လီၤ. ထံကီၢ်ပဒိၣ်အကျဲသန့ (government policy) သ့တဖၣ်န့ၣ်တဂ့ၤဘ်ဒီးတကဲထီၣ်လိာ်ထီၣ်ဘ်န့ၣ် တံယီထံသ့ညါတကလုာ်အံၤဟံဖျါထီၣ်ဝဲဘ်သ့ ဒီးက တံၤဖျါလိာ်ဝဲဘ်လၢတံကဆိတလဲကျဲသန့သ့တဖၣ်အံၤအဂီၢ်သ့ၣ်နီၤနီၤနီၤ. အဒိန့ၣ်ပိာ်မ့ၢ်အတံကရၢကရိတဖုမၤ ဝဲတံယီထံသ့ညါဘ်ယးဒီးပိာ်မ့ၢ်အတံဟံဖိ်မၤသကိးတံလၢတံမ့ၢ်တံခုၣ်အတံလဲၤကျဲအပူၤ, ဒီးဟံဖျါထီၣ်ဝဲတံအစၢ လၢအမၤန့ၢ်ဝဲ ဒီးစံးဝဲဘ်လၢထံကီၢ်အပဒိၣ်န့ၣ်တမၤလၢပုၤထီၣ်ဝဲဘ်တံလၢအအါလီၤဝဲလၢကမၤဝဲန့ၣ်ဘ်.

တံယီထံသ့ညါဒ်အံၤတကလုာ်န့ၣ် ညီနီၣ်န့ၣ်ကျးစးသ့ဝဲဘ်အတံယီထံသ့ညါဒ်သိးအကဟ့ၣ်ထီၣ်ဝဲတံဟ့ၣ်က့ၢ်ဟ့ၣ်ဖး ဘ်ယးဒီးတံလၢပုၤဂြးမၤအံၤသ့တဖၣ်လၢကမၤဂ့ၤထီၣ်ဝဲတံလၢအယီထံသ့ညါဝဲတခါန့ၣ်အတံအိ်သးအဂီၢ်န့ၣ်လီၤ. တကးဒ်ဘ်န့ၣ် ဒ်သိးတံကဒးအိ်ထီၣ်ဝဲတံရဲၣ်တံကျဲ (program) လၢအဂ့ၤဒိၣ်န့ၣ်အလီၢ် (မ့တမ့ၢ်) တံသ့အံၤလၢ တံအဂ့ၤအဂၤလၢအဘ်ထွဲလိာ်သးအဂီၢ်န့ၣ် တံယီထံသ့ညါအဝဲအံၤဘ်တံသ့အံၤလၢ (advocacy) ဒီးတံထံၣ်လိာ် တံပိာ်ဝဲတံကျဲသကိးတံအဂီၢ်သ့ဝဲဘ်န့ၣ်နီၤနီၤနီၤ.

တံယီထံသ့ညါလၢအဘ်ထွဲဒီးလံာ်လံာ်တံက့ၢ်ဘ်က့ၢ်သ့တကပၤ (academic research) တခီန့ၣ် မ့ၢ်ဝဲတံဘျါ (theory) ဒီးပျိပူၤအတံမၤ (fieldwork) ခံၣ်အတံဟံဖိ်လိာ်အသးန့ၣ်လီၤ. ပုၤလၢအယီထံသ့ညါတံဘ်ယးဒီး လံာ်လံာ်တံက့ၢ်ဘ်က့ၢ်သ့သ့တဖၣ်န့ၣ် တံလၢအဝဲသ့အိ်ဒ်ဒီးယုထံၣ်န့ၣ်န့ၣ်တမ့ၢ်ထဲတံမနုသ့တဖၣ်လၢအဖဲ

ကဲထိုင်အသးလၢဟီၣ်ခိၣ်တဘျီအံၤအချၢန့ၣ်ဘၣ်. မ့ၣ်တခါ နိသးဒီးပကနၢ်ပၢ်ဝဲဟီၣ်ခိၣ်အံၤဂ့ၢ်ဒိၣ်န့ၣ်အလီၢ်အဂီၢ်ပက
ဘၣ်မၤအိၤလဲၣ်န့ၣ် အဝဲသ့ၣ်အဲၣ်ဒီးယုထံၣ်သ့ၣ်ညါစ့ၢ်ကိးဝဲန့ၣ်လီၤ. တၢ်ဘျၢ (theory) န့ၣ်ဘၣ်ထွဲဝဲဒ်ဒီးပတၢ်နၢ်ပၢ်
ဟီၣ်ခိၣ်ချၢအိၣ်လဲၣ်န့ၣ်လီၤ. အိၣ်န့ၣ်တၢ်လၢအမၤကဲထိုင်လိာ်ထီၣ်ဝဲတၢ်မုၢ်တၢ်ခၢ်အတၢ်လဲၤကျဲန့ၣ်မ့ၢ်ဝဲဒ်တၢ်မနုၤလဲၣ်?
တၢ်ရူလိာ်ဘၣ်ထွဲလိာ်သးလၢအအိၣ်ဝဲလၢပုၤအန့ၣ်လၢအထီၣ်တၢ်သ့ၣ်တဖၣ် ဒီးလီၢ်ကဝီၤလၢအဝဲသ့ၣ်ဆၢထၢၣ်ခၢ်စးန့ၢ်ဝဲ
တ

ဖၣ်အဘၢၣ်စၢၤန့ၣ်ပနၢ်ပၢ်အိၤသ့ၣ်လဲၣ်? တၢ်လၢအထီၣ်ဟူးထီၣ်ဂဲၤထီၣ်ဝဲပုၤကညိအသးဒီးသိးအကမုၢ်သးမၤကလိတၢ် (မ့
တမ့ၢ်) နိသးအကဟ့ၣ်မၤဘျီဝဲကျိၣ်စ့န့ၣ်မ့ၢ်တၢ်မနုၤလဲၣ်?

တၢ်ယိထံသ့ၣ်ညါလၢအဘၣ်ထွဲဒီးလိာ်လဲၣ်တၢ်ကူၣ်ဘၣ်ကူၣ်သ့တကပၤန့ၣ် ညိန့ၢ်ဘျးစဲလိာ်ဝဲအသးဒီးဖျၢၣ်စိမိၤကွီ (မ့တမ့ၢ်)
တၢ်ကရၢကရိအဂၤလၢအဘၣ်ထွဲဒီးတၢ်ကူၣ်ဘၣ်ကူၣ်သ့န့ၣ်လီၤ. ဒီးတၢ်အစၢလၢတၢ်မၤန့ၢ်အိၤလၢတၢ်ယိထံသ့ၣ်ညါဝဲန့ၣ်အပူ
ၤတဖၣ်န့ၣ် ဘၣ်တၢ်ပညိၣ်အိၤလၢတၢ်ကဲးကျဲၤထူးထီၣ်ရၤလီၤအိၤလၢဖျၢၣ်စိမိၤအလံာ်တၢ်ကစီၣ် (journal) အပူၤ (မ့တမ့
ၢ်)တၢ်ကဲးကျဲၤထူးထီၣ်ရၤလီၤအိၤလဲၣ်တဘျီအသိးန့ၣ်လီၤ. အိၣ်ပညိၣ်န့ၣ် တၢ်ယိထံသ့ၣ်ညါလၢအဘၣ်ထွဲဒီးလိာ်လဲၣ်တၢ်
ကူၣ်ဘၣ်ကူၣ်သ့န့ၣ် အပတီၢ်ကဘၣ်ထီဝဲဒီး တၢ်ကဘၣ်တူၢ်လိာ်ဘၣ်သးအိၤလၢပုၤယိထံသ့ၣ်ညါတၢ်ဘၣ်ယးဒီးတၢ်ကူၣ်ဘၣ်
ကူၣ်သ့လၢအဂၤသ့ၣ်တဖၣ်န့ၣ်လီၤ.

ပုၤလၢအယိထံသ့ၣ်ညါတၢ်ဘၣ်ယးဒီးတၢ်ကူၣ်ဘၣ်ကူၣ်သ့သ့ၣ်တဖၣ်န့ၣ် ကဘၣ်လူၤပိာ်ထွဲစ့ၢ်ကိးဝဲဒ်တၢ်ဘျၢလၢအတၢ်က
ရၢကရိအခိၣ်သ့ၣ်မိၢ်ပုၢ်ဟ်လီၤဝဲသ့ၣ်တဖၣ်, ဒီးလီၤဆီဒ်တၢ်န့ၣ်အဝဲသ့ၣ်ကဘၣ်လူၤပိာ်ထွဲဝဲဒ်တၢ်ဘျၢလၢအဘၣ်ယးဒီးတ
ၢ်ယိထံသ့ၣ်ညါအတၢ်သကဲးပတ်လၢတၢ်ကဘၣ်မၤထွဲအိၤ (research

ethics) သ့ၣ်တဖၣ်န့ၣ်လီၤ. အဝဲသ့ၣ်ကဘၣ်ခိဖျိဝဲၣ်တၢ်သကဲးပတ်လၢတၢ်ကဘၣ်မၤထွဲအိၤအတၢ်ကွၢ်ကၢၤက့ၢ်အပတီၢ်
လၢအဘၣ်တၢ်ကိးအိၤလၢ (IRB—Institutional Review Board) န့ၣ်လီၤ.

ဖျၢၣ်စိမိၤကွီသ့ၣ်ကျိၤကျဲပတီၢ် (process) အဝဲအံၤ ဝဲကျိၤကျဲပတီၢ်လၢအဂၤသ့ၣ်တဖၣ်, ဝဲပုၤယိထံသ့ၣ်ညါတၢ်တဂၤမၤဝဲ
အတၢ်ယိထံသ့ၣ်ညါသ့လၢတၢ်လီၢ်ဖဲလဲၣ် ဝဲကဘၣ်မၤဝဲလဲၣ်န့ၣ်ဖျၢၣ်စိမိၤကွီအိၣ်ဝဲစိမိၤလၢကဆၢတဲာ်န့ၢ်ဝဲသ့န့ၣ်လီၤ.

တၢ်ကွၢ်ထွဲသမံသမိးအတၢ်ယိထံသ့ၣ်ညါ (monitoring
research) တခါန့ၣ် မ့ၢ်ဝဲတၢ်ယိထံသ့ၣ်ညါတကလုာ်လၢအဘၣ်တၢ်မၤအိၤတိာ်တဲာ်တၢ်ဆၢကတီၢ်ယံာ်န့ၢ်တၢ်ယိထံသ့ၣ်
ညါအတၢ်တိာ်ကျဲၤအဂၤသ့ၣ်တဖၣ်အါတက့ၢ်န့ၣ်လီၤ. တၢ်ဂ့ၢ်တၢ်ကျိၤ (data) တခါယိလီၢ်လီၢ်န့ၣ်ဘၣ်တၢ်ထၢဟ်ဖိၣ်ဝဲၣ်အိၤ
ထီၣ်တပယုာ်ယိဘၣ်ဆၢဘၣ်ကတီၢ်န့ၣ်လီၤ. အိၣ်န့ၣ်တၢ်ဂ့ၢ်တၢ်ကျိၤတခါန့ၣ်တၢ်ထၢဟ်ဖိၣ်ဝဲၣ်အိၤတလၢတဘျီကိးလၢ်း (မ့တ
မ့ၢ်) ယုၤလၢတဘျီ, ဝဲတၢ်အစၢလၢတၢ်မၤန့ၢ်အိၤန့ၣ် ဘၣ်တၢ်သ့ၣ်ဝဲၣ်အိၤလၢတၢ်ကဟ်ဖျိထီၣ်ဝဲတၢ်အိၣ်သးတခါအတၢ်လဲလိာ်
ဆီတလဲအသးအိၣ်ဝဲလဲၣ်န့ၣ်လီၤ.

တၢ်ယုထၢအမူးအတၢ်ကွၢ်ထွဲသမံသမိး (election
monitoring) န့ၣ် မ့ၢ်ဝဲၣ်တၢ်ကွၢ်ထွဲသမံသမိးအိၣ်တခါန့ၣ်လီၤ. ဖဲလၢကမုၢ်အတၢ်ကရၢကရိတဖၣ်ကွၢ်မၤနီၣ်မၤယါဝဲ
ၣ်ထံကီၢ်အပၣ်တဖၣ်မၤဝဲအတၢ်ယုထၢလဲၣ်အခါ, တၢ်ကွၢ်ထွဲသမံသမိးဝဲတၢ်သဘံၣ်သဘၣ်လၢအဖဲကဲထီၣ်အသး, ပုၤက
ညိဂ့ၢ်ဝိခွဲးယာ် (မ့တမ့ၢ်) တၢ်ကွၢ်ထွဲသမံသမိးဝဲမုၢ်ကျိၤဝဲၤကွၢ်အတၢ်တိာ်ကျဲၤဖးၣ်ဝဲ အမ့ၢ်သိပိၤဘိအကျိၤ (oil
pipeline) လၢတၢ်ကဆၢတဲာ်ဝဲၣ်လၢတၢ်တိာ်ကျဲၤအဝဲအံၤမၤဘၣ်ဝဲခိၣ်ယၢၤန့ၣ်ဆၢၣ် (မ့တမ့ၢ်) ပုၤကညိဂ့ၢ်ဝိခွဲးယာ်လဲၣ်
န့ၣ်မ့ၢ်ဝဲၣ်တၢ်ကွၢ်ထွဲသမံသမိးအတၢ်ယိထံသ့ၣ်ညါန့ၣ်လီၤ. မ့တမ့ၢ်ဘၣ်တခါ တၢ်ယုသ့ၣ်ညါဘၣ်ယးဒီးတၢ်အိၣ်တၢ်အိၣ်တၢ်
ဘၣ်တၢ်ဘၢ လၢတၢ်လီၢ်လၢတၢ်သၣ်ဝဲလီၤအိၣ်အါဝဲအလီၢ်စ့ၢ်ကိး မ့ၢ်ဝဲတၢ်ကွၢ်ထွဲသမံသမိးအတၢ်ယိထံသ့ၣ်ညါန့ၣ်လီၤ. တ
ၢ်ယိထံသ့ၣ်ညါသ့ၣ်တဖၣ်အံၤအတၢ်ပညိၣ်န့ၣ် မ့ၢ် သိးကဟ့ၣ်ထီၣ်ဝဲၣ်တၢ်ထံၣ်တၢ်ဆီကမိၣ်လၢတၢ်ချၢဘၣ်ယးဒီးတၢ်တိာ်ကျဲၤ

(project) တခါ (မှတမုါ) တ်အိၣ်သးတခါခါလၢအမၤဘၣ်တ်သ့န့ၣ်လီၤ. တ်ပညိၣ်လၢအဂၤတခါတခါန့ၣ် မ့ၢ်သိးတ ကဟ့ၣ်းပလီၤဝဲတ် ဝဲလၢတ်အိၣ်သးမ့ၢ်လီၤပျံၤလီၤဘၣ်ယိၣ်တ်ထီၣ်ဝဲအခါန့ၣ်လီၤ.

တ်ယိၣ်ထံသ့ၣ်ညါအတၢ်တိၣ်ကျဲၤသ့ၣ်တဖၣ်အသိးန့ၣ်, တ်ညိၣ်န့ၣ်သ့ၣ်တ်သံကွၢ်လၢတၢ်ကဘၣ်စံးဆၢအိၣ်သ့ၣ်တဖၣ် ဝိး လီၤတခါအသိးလၢတၢ်ကွၢ်ထွဲသမံသမိးတၢ်အဂီၢ်န့ၣ်လီၤ. ဝိးသိးတၢ်ကမၤလီၤတံၢ်ဝဲၣ်လၢတၢ်သံကွၢ်သ့ၣ်တဖၣ်န့ၣ်တၢ်သံကွၢ် အိၣ်လၢအကျိၤဘၣ်ကျဲၤဘၣ် ဝိးအဆၢကတီၢ်ဘၣ်အဂီၢ်န့ၣ် တ်ယိၣ်ထံသ့ၣ်ညါအတၢ်တိၣ်ကျဲၤသ့ၣ်တဖၣ်အံၤလိၣ်ဘၣ်ဝဲတၢ်ဆၢ ကတီၢ်အါမး ဝိးပုၤကညိၣ်အနီၢ်ဂံၢ်အါမးသ့ၣ်န့ၣ်လီၤ. ဘၣ်ယးတၢ်ယိၣ်ထံသ့ၣ်ညါတကလုၢ်အံၤန့ၣ်, လၢတၢ်ကထးထီၣ်စးကျဲး : ရၤလီၤဝဲၣ်တၢ်ဟံၣ်ဖျါ (report) ဝဲလၢတၢ်မၤဝဲတၢ်ယိၣ်ထံသ့ၣ်ညါတဘျုးခါဝံၤအလီၢ်ခံအလီၢ်န့ၣ် တ်ထးထီၣ်စးကျဲး ရၤလီၤဝဲၣ်တၢ်အစၢလၢတၢ်မၤန့ၢ်အိၣ်တဖၣ်တနံၣ်တဘျီန့ၣ်လီၤ.

ဘၣ်မနုၤအယိၣ်လၢတၢ်မၤဝဲတၢ်ယိၣ်ထံသ့ၣ်ညါလဲၣ်?

တၢ်ယိၣ်ထံသ့ၣ်ညါန့ၣ်မၤစၢၤန့ၣ်သိးနကနၢ်ပၢၢ်ဝဲၣ်နတၢ်ဖံးတၢ်မၤ, ပုၤတဝၢလၢနမၤသကိးယုၢ်တၢ်အိၣ်, ဝိးတၢ်ဂ့ၢ်ကိလၢန ဘျါရဲလီၤအိၣ်သ့ၣ်န့ၣ်လီၤ. ခိဖျါလၢတၢ်ယိၣ်ထံသ့ၣ်ညါန့ၣ်တဖျါဟံၣ်ဖျါန့ၣ်ပုၤလီၤတၢ်လီၤဆဲးဘၣ်ယးဝိးတၢ်လၢအဖဲကဲထီၣ်အ သး, ဝိးသိးပကနၢ်ပၢၢ်ဝဲတၢ်အိၣ်သးလၢအတရဲဘၣ်တခါစ့ၤဝိၣ်ထီၣ်အဂီၢ်န့ၣ်အဝဲမၤစၢၤပုၤသ့ၣ်န့ၣ်အယိၣ် ပကိးဝဲၣ်တၢ်ယိၣ်ထံ သ့ၣ်ညါလၢ “descriptive” န့ၣ်လီၤ.

ခိဖျါလၢနဟံၣ်ဖျါထီၣ်ဝဲတၢ်လၢအမၤအသးဝိး ဟ့ၣ်ကူၣ်းသ့ၣ်ညါဘၣ်ယးတၢ်အစၢလၢအဖဲကဲထီၣ်အသးသ့ခိဖျါလၢ တ်ဆၢတၢ်တခါခါအယိၣ်, တ်ယိၣ်ထံသ့ၣ်ညါန့ၣ်မၤစၢၤဝဲန့ၣ်ပုၤအဂၤသ့ၣ်တဖၣ် လၢနကမၤဝဲတၢ်ဆၢတၢ်အဂီၢ်န့ၣ်လီၤ.

တၢ်ယိၣ်ထံသ့ၣ်ညါန့ၣ်ဟ့ၣ်ဝဲၣ်ပုၤတၢ်အုၣ်ကိၤ (evidence) သ့စ့ၢ်ကိးဝဲၣ်န့ၣ်လီၤ. ဘၣ်ဆၣ်သန့ကတၢ်အဆိကတၢ်န့ၣ် နုၤဂြၢးဟံၣ်ဖျါဝဲတၢ်အုၣ်ကိၤသ့ၣ်တဖၣ် ဝိးသန့ထီၣ်အသးလၢတၢ်လၢနမၤလိၣ်န့ၣ်အိၣ်လၢတၢ်ယိၣ်ထံသ့ၣ်ညါအဖိခိၣ်န့ၣ် နုၤဂြၢး သ့ဝဲတၢ်အုၣ်ကိၤသ့ၣ်တဖၣ်န့ၣ်သိးဝိးနကဟ့ၣ်ဝဲတၢ်ဟ့ၣ်ကူၣ်ဟ့ၣ်ဖးဘၣ်ယးဝိးတၢ်လၢပုၤဂြၢးမၤအိၣ်အဂီၢ်, ဝိးယုထီၣ်ဝဲ “proposal” အဂီၢ်န့ၣ်လီၤ.

နုၤဂြၢးသ့ဝဲၣ်တၢ်ယိၣ်ထံသ့ၣ်ညါထဲၣ်လၢနကကွၢ်ယုၢ်ပံးန့ၣ်ဝဲၣ်တၢ်အုၣ်ကိၤလၢအဆိၣ်ထွဲဝဲနတၢ်ထံၣ်သ့ၣ်တဖၣ် ဝိး လဲၤကဟံၣ်ကွၢ်ဝဲတၢ်အုၣ်ကိၤလၢအတဆိၣ်ထွဲဝဲနတၢ်ထံၣ်သ့ၣ်တဖၣ်န့ၣ်ဘၣ်.

လၢနကစးထီၣ်မၤဝဲၣ်တၢ်ယိၣ်ထံသ့ၣ်ညါအဂီၢ်န့ၣ် နကဘၣ်အိၣ်ဝဲၣ်တၢ်ထံၣ်လၢအလဲၤထီၣ်ဘိန့ၣ်လီၤ. တ်အစၢလၢနမၤန့ၢ် အိၣ်တဖၣ်န့ၣ် မ့ၢ်လဲၤထီၣ်လီၤဝဲၣ်အသးဝိးတၢ်လၢနထံၣ်သ့ၣ်ညါတၢ်လံအိၣ်ဘၣ်ဆၣ်သန့က့ၣ်န့ၣ် တဘၣ်လဲၤကဟံၣ်ကွၢ်အိၣ် တဂ့ၤမ့ၢ်တခါန့ၣ်ကျဲးစၢၤနၢ်ပၢၢ်အိၣ်တက့ၢ်. ဝိးသိးနကနၢ်ပၢၢ်အိၣ်အဂီၢ်န့ၣ်သံကွၢ်လီၤနသး-နိးသန့ထီၣ်ဝဲၣ်နတၢ်ထံၣ် လၢတၢ်ဂ့ၢ်စ့ၢ်မံၤအဖိခိၣ်လီၤခါ? တ်လဲၤကမၤအသးဝိးနတၢ်ယိၣ်ထံသ့ၣ်ညါအတၢ်သံကွၢ် (မှတမုါ) ကျိၤကျဲၤလၢနသ့အိၣ်လၢန တ်ယိၣ်ထံသ့ၣ်ညါအဂီၢ်န့ၣ်အိၣ်ဝဲၣ်တၢ်မံၤမံၤခါ?

အိၣ်န့ၣ်ဘၣ်သ့ၣ်ပုၤလၢအစံးဆၢတၢ်သ့ၣ်တဖၣ်န့ၣ်မဲၣ်ဆုးဝဲၣ်လၢကစံးဆၢတၢ်မ့ၢ်တၢ်တီ, ဝိးမှတမုါဘၣ်တခါန့ၣ်အဝဲသ့ၣ် မဲၣ်ဆုးဝဲၣ်အယိၣ်စံးဆၢကမၤဘၣ်ဝဲၣ်တၢ်သ့ဝဲၣ်န့ၣ်လီၤ. တ်အဝဲအံၤဝိးတၢ်ဂ့ၢ်ကိလၢအဂၤသ့ၣ်တဖၣ်န့ၣ် ိုးကမူၤကမၤဝဲၣ်န တ်ယိၣ်ထံသ့ၣ်ညါတၢ်အစၢသ့ဝဲၣ်န့ၣ်လီၤ. ဝိးလဲၣ်ဂ့ၢ်န့ၣ်နုၤဂြၢးဆိကမိၣ်တယၢ်ဝဲၣ်လၢ တ်အစၢလၢအလီၤကမၤက မၤအံၤန့ၣ်သန့ထီၣ်အသးလၢတၢ်လၢအလဲၤကမူၤကမၤအသးအဖိခိၣ်ဘၣ်. မ့ၢ်တခါန့ၣ်နုၤဂြၢးကွၢ်ကၢၤက့ၤဝဲၣ်နတၢ်ယိ ထံသ့ၣ်ညါဝိး ကျဲးစၢၤသ့ဝဲၣ်တၢ်ယိၣ်ထံသ့ၣ်ညါအကျိၤအကျဲၤလၢအသိလၢအဖျါလီၤန့ၣ်အိၣ်သ့ၣ်န့ၣ်တက့ၢ်.

နတဏှာသုစဉ်ကိစ္စဝိညာဉ်တပ်ထံသွန်ညါလၢအဘၣ်ယးဒီးတၢ်လၢအပူၤကွံာ် (မ့တမ့ါ) တပ်ထံသွန်ညါလၢအဘၣ်ယးဒီးဆၢကတီၢ်ခဲအံၤ ဝီသိးနကအုၣ်ကိၤဝဲ ဝိညာဉ်ဆၢကတီၢ်လၢခါဆူမဲၣ်ညါအဂီၢ်န့ၣ်ဘၣ်. ကျဲသနူ (policy) တခါအစၢကဖဲအိၣ်ထီၣ်ဝဲလဲၣ် (မ့တမ့ါ) တပ်ဆီတလဲလၢအဂၤအိၣ်ထီၣ်ဝဲလဲၣ်န့ၣ် တပ်ထံသွန်ညါအၢၣ်လီၤတဲလီၤတံၢ်ဝဲတသ့နီတဘျီဘၣ်. အိၣ်န့ၣ်သိးဒီးပိာ်မုၢ်သွန်တဖၣ်အတၢ်န့ၣ်လီၤဟံၣ်ဖိၣ်မၤသကိးတၢ်ကအါထီၣ်ဝဲအဂီၢ်နကဘၣ်မၤလဲၣ်န့ၣ်နအဲၣ်ဒီးသွန်ညါဝဲအယီၤ နမၤဝဲ ဝိညာဉ်တပ်ထံသွန်ညါဘၣ်ယးဒီးပိာ်မုၢ်သွန်တဖၣ်အတၢ်ဟံၣ်ဖိၣ်မၤသကိးတၢ်လၢထံၣ်ကီၢ်သဲးအပူၤန့ၣ်လီၤ. နတပ်ထံသွန်ညါအဝဲအံၤန့ၣ်ဒီးသွန်ညါနၤဘၣ်ယးဒီးတၢ်အိၣ်သးအခဲအံၤသ့ဝဲလီၤ. ဘၣ်ဆၣ်သနကန့ၣ် ဒီဖျါလၢတၢ်လူၤပိာ်မၤထွဲဝဲနတၢ်ဟ့ၣ်ကူၣ်ဟ့ၣ်ဖးလၢနဟ့ၣ်ထီၣ်အိၣ်သ့တဖၣ်န့ၣ်အယီၤ တၢ်လဲၤထီၣ်လဲၤထီၣ်ကအိၣ်ထီၣ်ဝဲလီၤန့ၣ်နတဲလီၤတၢ်တသ့ဘၣ်.

လၢတၢ်ဒုးသွန်ညါဘၣ်ယးဒီးတပ်ထံသွန်ညါအကျိၤအကျိးအတၢ်ကိးဝီၣ်ဩအမိၢ်ပုၤသွန်တဖၣ်အဂီၢ်န့ၣ်အိၣ်ဝဲပုၤအံၤလီၤ. ယူနးလၢခံတခါအပူၤန့ၣ် ပကမၤလိဘၣ်ယးဝဲ ဝိညာဉ်တၢ်ကဘၣ်ယုထာဝတၢ်ထံသွန်ညါအတၢ်သံကွၢ်လဲၣ်, ဒီးတၢ်ကဘၣ်မၤဝဲ ဝိညာဉ်တပ်ထံမၤလီၤတၢ်တၢ်လဲၣ် လၢတၢ်ကမၤလီၤတၢ်ဝဲတၢ်သံကွၢ်တဖၣ်ဘၣ်ထွဲလိာ်အသးဒီးတၢ်ဂ့ၢ်လၢတၢ်ထံသွန်ညါအိၣ်ဒီးမ့ၢ်ဝဲ (original) တၢ်သံကွၢ်ဒါအဂီၢ်န့ၣ်လီၤ.

1. ထီၣ်ဘၣ်ဝဲတၢ်ကတီၢ်ဆူအိၣ်ပညိ

A. တၢ်အိၣ် (sample)	1. ပုၤတဖုလၢပုၤထံသွန်ညါတၢ်ဖိသးစၢ်ဆၢလၢကမၤလိယုသွန်ညါဝဲ
B. တၢ်အုၣ်ကိၤ (evidence)	2. တၢ်ဂ့ၢ်ထၢဖိၣ်အတၢ်ဟံၣ်ဖိၣ်လိာ်သးဒီးသိးတၢ်ကမၤလိန့ၣ်ဝဲတၢ်လၢအသိတမံၤမံၤ
C. တၢ်ဂ့ၢ်ထၢဖိၣ် (data)	3. တၢ်ဆိၣ်ထွဲတၢ်အထံၣ် (supporting point) သွန်တဖၣ်လၢအမၤဆူၣ်ထီၣ် (မ့တမ့ါ) မၤစၢ်လီၤဝဲနတၢ်ဂ့ၢ်လိာ်သ့တဖၣ်အဂီၢ်အဘါသ့
D. ပုၤအနီၣ်ဂံၢ် (population)	4. ပုၤအဖုကရၢလီၤတၢ်လီၤဆဲးတဖုလၢပုၤထံသွန်ညါတၢ်အဲၣ်ဒီးထၢဟံၣ်ဖိၣ်တၢ်ဂ့ၢ်ထၢဖိၣ် (data) လၢအအိၣ်
E. တၢ်ဂ့ၢ်တၢ်ကျိၤ (information)	5. တၢ်ဂ့ၢ်တၢ်ကျိၤအက့အနီၣ်ဖိသ့တဖၣ် အမ့ၢ်တၢ်သံကွၢ်အတၢ်စံးဆၢလီၤဆီၣ်ဝဲတခါစုာ်စုာ်သ့တဖၣ်, တၢ်မၤကွၢ်အစၢသ့တဖၣ် (မ့တမ့ါ) တၢ်ဂီၤသ့တဖၣ်

2. တၢ်ဂ့ၢ်တၢ်ပိာ်ဖဲလဲၣ်တခါလၢတမ့ၢ်ဝဲတၢ်ဂ့ၢ်တၢ်ပိာ်လၢအစ့ၤလၢတၢ်ကမၤဝဲတၢ်ထံသွန်ညါလဲၣ်?

- a. လၢကမၤလိအါထီၣ်ဘၣ်ယးနပုၤတဝါ
- b. လၢကမၤဂ့ၢ်ထီၣ်ဝဲတၢ်တိာ်ကျဲၤလၢနမၤအိၣ်တခါ
- c. လၢကအုၣ်သးလၢနတၢ်ထံၣ်တၢ်ဆိကမိၣ်န့ၣ်ဘၣ်ဝဲ
- d. လၢကယုထံၣ်န့ၣ်ဝဲတၢ်လၢနတယာ်ဒီးဆိကမိၣ်ဟံၣ်စၢၤလၢအဘၣ်န့ၣ်မ့ၢ်တီဝဲဒါ

3. တၢ်ထံသွန်ညါဖဲလဲၣ်တကလုာ်လၢအဟံၣ်ဖိၣ်ယုာ်ဝဲတၢ်ဘျီ (theory) ဒီးပျီပူၤအတၢ်မၤ (fieldwork) န့ၣ်လဲၣ်?

- a. ကျဲသနူအတၢ်ထံသွန်ညါ
- b. တၢ်ထံသွန်ညါလၢအဘၣ်ထွဲဒီးလံာ်လံာ်တၢ်ကူၣ်ဘၣ်ကူၣ်သ့
- c. တၢ်ကွၢ်ထွဲသမံသမိးအတၢ်ထံသွန်ညါ

4. ဆိကမိန့်မှဲ့ပဲ ဝဲလ်လါနမုာ်ဝဲ ဝဲပုာ်ပယိထံသုာ်ညါတၢ်လၢအဘၣ်တၢ်ဟံလီၤအိၤလၢကီၢ်ပယိပူၤတဂၤ. နအဲၣ်ဃိးမၤဝဲတၢ်ပယိထံသုာ်ညါလၢတၢ်ဂ့ၢ်ခိၣ်တီၣ်ဘၣ်ဃိးဃိး “ပုၤဖိဖိသုာ်နီၢ်ဆံးလၢပယိဝဲ ဝဲကီၢ်ဖဲအပူၤသုာ်တဖၣ်အတၢ်မၤန့ၢ်ဝဲတၢ်ကူၣ်ဘၣ်ကူၣ်သ့” န့ၣ်လီၤ. ဝံသးစူၤတၢ်ပိာ်တၢ်ပိာ်ဝဲသးကိးတၢ်သံကွၢ်လၢအဟဲပိာ်ထွဲထီၣ်အခံသုာ်တဖၣ်အံၤန့ၣ်တက့ၢ်.
 - မတၤသုာ်တဖၣ်လၢအကမုာ်ဝဲနပူၤတဖု(**population**)လဲၣ်?
 - တၢ်ဂ့ၢ်ထၢဖိၣ်(**data**)တနီၤလၢနထၢဖိၣ်ဟံဖိၣ်အိၤသ့ဝဲန့ၣ်မုာ်မနုၤလဲၣ်?
 - တၢ်ဂ့ၢ်တၢ်ကျိၤ(**information**)တနီၤလၢနမၤန့ၢ်အိၤသ့လၢနတၢ်ဂ့ၢ်ထၢဖိၣ်(**data**)အအိၣ်န့ၣ်မုာ်မနုၤလဲၣ်?
 - နကသုာ်ဝဲတၢ်ဂ့ၢ်တၢ်ကျိၤ(**information**)အဝဲအံၤလဲၣ်?

တၢ်တၢ်ပိာ်တၢ်ပိာ်

5. နဟံဖိၣ်မၤသကိးဘူဘၣ်တၢ်လၢတၢ်ပယိထံသုာ်ညါအတၢ်တီၢ်ကျဲၤ (မ့တမ့ၢ်) နနၢ်ဟူဘူဘၣ်ဝဲ ဝဲဘၣ်ဃိးဃိးတၢ်ပယိထံသုာ်ညါအတၢ်တီၢ်ကျဲၤလၢနပူၤတဂၤအပူၤတဘျီဘျီဧါ? တၢ်အံၤမုာ်ဝဲတၢ်ပယိထံသုာ်ညါ လဲၣ်တကလုာ်လဲၣ်? (ကျဲသနူ(**policy**), တၢ်ကူၣ်ဘၣ်ကူၣ်သ့လံာ်လံာ်(**academic**), တၢ်ကွၢ်ထွဲသမံသမိး(**monitoring**) မ့တမ့ၢ်တၢ်လၢအဂၤတမံၤမံၤဧါ) မတၤမၤဝဲတၢ်ပယိထံသုာ်ညါလဲၣ်? နထံၣ်ဘူဝဲတၢ်တုၤလီၤထီၣ်ဘးတမံၤမံၤ (မ့တမ့ၢ်) တၢ်အစၢသုာ်တဖၣ်လၢတၢ်ပယိထံသုာ်ညါအအိၣ်တဘျီဘျီဧါ?
6. နမုာ်မၤဝဲတၢ်ပယိထံသုာ်ညါအတၢ်တီၢ်ကျဲၤတခါ ဃိးတၢ်အစၢသုာ်တဖၣ်မုာ်လီၤအိၣ်ဝဲလၢာ်ဃိးတၢ်လၢနမုာ်လၢာ်ဃိးအိၣ်န့ၣ်နကမၤလဲၣ်?

Additional Resources

Anna Scott and Eliza Anyangwe, “Development Research: Improving Access and Relevance” The Guardian (3 June 2013), <https://www.theguardian.com/global-development-professionals-network/2013/jun/03/development-research-open-access-policy-influence>

International Development Research Centre, “Impact of Research on Policy and Practice” (31 January 2011), <https://www.idrc.ca/en/research-in-action/impact-research-policy-and-practice>

Morgan Macdonald and Aung Zaw Myo, “Research Skills: Introductory Skills for Social Researchers” Mote Oo Education (Oct. 2019). English: <https://moteoo.org/en/products/research-skills-student-book-english-version> ; Myanmar: <https://moteoo.org/en/products/research-skills-student-book-myanmar-version>

University of Nebraska Lincoln, “Overview of Research Process”, <https://researchwriting.unl.edu/overview-research-process> (last accessed 31 August 2021).

